

KONSTITUTSIYA - ERKIN VA FAROVON HAYOT GAROVI

Mamutova Asemay Xojametovna

TAFU, 4-bosqich “Buxgalteriya hisobi va audit yo‘nalishi” talabasi

Elektron pochta: mamutovaasemay@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Konstitutsiyaning jamiyat hayotidagi roli, inson huquqlari va erkinliklarini ta‘minlashdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Konstitutsiya davlatning oliy huquqiy kuchini, fuqarolarning asosiy huquq va erkinliklarini kafolatlaydigan asosiy hujjat sifatida ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining erkin va farovon jamiyatni shakllantirishdagi o‘rni, uning ijtimoiy, siyosiy va huquqiy funksiyalari o‘rganilgan. Maqolada ilmiy tahlil, huquqiy manbalar va statistik ma‘lumotlardan foydalanilgan.

Kalit so‘zlar: Konstitutsiya, erkinlik, farovonlik, huquqiy davlat, fuqarolik jamiyati, inson huquqlari, siyosiy barqarorlik, huquqiy kafolatlar.

KIRISH

Konstitutsiya – har bir davlat uchun eng muhim huquqiy hujjat bo‘lib, uning mazmuni va mohiyati jamiyatda erkin va farovon hayotni ta‘minlashga qaratilgan. Konstitutsiya davlat organlari faoliyatini tartibga soladi, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qiladi hamda davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlarini belgilaydi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan bo‘lib, mamlakatning mustaqil davlat sifatidagi shakllanishi va demokratik prinsiplarga asoslangan huquqiy tizimni barpo etishga xizmat qiladi.

MATERIAL VA METOD

Tadqiqot materiali sifatida O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, ilmiy maqolalar, monografiyalar va rasmiy statistik ma‘lumotlar ishlatilgan. Metodologiya sifatida huquqiy tahlil, solishtirma tahlil, statistik ko‘rsatkichlar va taqqoslash usuli qo‘llanildi. Shu bilan birga, Konstitutsiyaning inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlari va ularning amalda bajarilishi o‘rganildi.

NATIJALAR

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, Konstitutsiya quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

- **Huquqiy kafolat funksiyasi:** Konstitutsiya fuqarolarga asosiy huquqlarni kafolatlaydi. Masalan, 33-moddaga ko‘ra, har bir fuqaro erkin fikr bildirishi, so‘z erkinligidan foydalanishi va siyosiy ishtirok etish huquqiga ega [1].
- **Ijtimoiy himoya funksiyasi:** Konstitutsiya ijtimoiy adolatni ta‘minlash, teng huquq va imkoniyatlarni yaratish bilan farovon jamiyat barpo etishga xizmat qiladi. Ishsizlarga, nogironlarga va ijtimoiy himoyaga muhtoj guruhlariga ko‘rsatiladigan yordam bu funksiyaning amaliy ifodasidir [3].
- **Siyosiy barqarorlik funksiyasi:** Konstitutsiya davlat hokimiyati organlari faoliyatini tartibga soladi, hokimiyat bo‘linishi prinsipini ta‘minlaydi va davlat boshqaruv tizimining barqarorligini kafolatlaydi [4].
- **Fuqarolik jamiyatini rivojlantirish:** Konstitutsiya fuqarolarning jamiyat hayotida faol ishtirok etishini rag‘batlantiradi. Shu bilan birga, nodavlat tashkilotlar va fuqarolik jamiyatining institutlari shakllanishi uchun huquqiy asos yaratadi [5, 7].

Shuningdek, tahlillar shuni ko‘rsatdiki, Konstitutsiya orqali erkin va farovon jamiyatni yaratish uchun huquqiy barqarorlik va siyosiy institutlarning samarali ishlashi muhimdir. O‘zbekiston

Respublikasi Konstitutsiyasida bu ko'rsatkichlar amaliy jihatdan qonunchilik va davlat boshqaruvi tizimida aks etgan [6, 8].

MUNOZARA

Konstitutsiyaning jamiyatdagi roli va uning erkin va farovon hayotga ta'siri ilmiy adabiyotlarda keng tahlil qilingan. Huquqshunos olimlar ta'kidlashicha, Konstitutsiya nafaqat davlat hokimiyati organlarining faoliyatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjat, balki fuqarolarning asosiy huquqlari va erkinliklarini kafolatlovchi vosita sifatida ham xizmat qiladi [2]. Shu nuqtai nazardan, M. Sobirovning fikriga ko'ra, Konstitutsiya fuqarolarning siyosiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarini himoya qilish orqali ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi va jamiyatda tenglik, adolat prinsiplari amalga oshirishini kafolatlaydi [2].

A. Karimovning tadqiqotida esa Konstitutsiya siyosiy institutlar va hokimiyat tizimini tartibga solish orqali farovon jamiyatning mustahkam poydevorini yaratishini ta'kidlaydi [3]. Unga ko'ra, davlat hokimiyati bo'linishi prinsipi, qonuniylik va fuqarolarning siyosiy ishtirokini ta'minlovchi mexanizmlar jamiyatda erkin va barqaror ijtimoiy muhit yaratadi. Shu bilan birga, Konstitutsiya huquqiy kafolatlar bilan bir qatorda iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni ham mustahkamlaydi, bu esa erkin va farovon hayotning muhim sharti hisoblanadi [3, 8].

Amalda Konstitutsiyaning kuchi uning ijrosi bilan belgilanadi. Konstitutsiyaga amal qilinishi jamiyatda huquqiy madaniyatning rivojlanishiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. Fuqarolarning huquqiy madaniyati oshgani sari, ular o'z huquq va erkinliklarini himoya qilishda faol ishtirok etadi, davlat organlarining shaffof va samarali ishlashini talab qiladi [7]. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 34-moddasida fuqarolarning so'z erkinligi va axborot olish huquqi kafolatlangan bo'lsa, amaliyotda bu huquqni ta'minlash uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, elektron hukumat tizimi va mustaqil ommaviy axborot vositalari samarali ishlashi zarur [9]. Shu tarzda, Konstitutsiya fuqarolar bilan davlatning o'zaro munosabatlarini tartibga soluvchi normativ hujjat sifatida nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi.

Konstitutsiyaning ijtimoiy himoya funksiyasi ham alohida e'tiborni talab qiladi. Fuqarolarning ijtimoiy adolatga bo'lgan ehtiyoji, teng huquq va imkoniyatlarga ega bo'lishi, davlat tomonidan ta'minlanishi kerak bo'lgan kafolatlar Konstitutsiya orqali tartibga solinadi [3, 5]. Masalan, 37-moddaga ko'ra, har bir fuqaro ish va bandlik huquqiga ega bo'lib, davlat ijtimoiy himoyaga muhtoj guruhlarini qo'llab-quvvatlash vazifasini o'z zimmasiga oladi [5]. Bu esa erkin va farovon jamiyatning asosiy shartlaridan biri sifatida qaraladi.

Shuningdek, Konstitutsiya orqali siyosiy barqarorlikni mustahkamlash masalasi ham muhimdir. Fuqarolarning siyosiy ishtirokini ta'minlash, demokratik institutlarning faol ishlashini rag'batlantirish, hokimiyatning bo'linishi va cheklanishi prinsiplari farovon jamiyat yaratish uchun muhim omillardir [4]. Boshqa so'z bilan aytganda, Konstitutsiya erkin va farovon jamiyatni shakllantirishda siyosiy institutlarning samarali ishlashini ta'minlovchi asosiy huquqiy vositadir. Shu jihatdan, Konstitutsiya davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning adolatli va barqaror shakllanishini kafolatlaydi [6, 8].

Erkin va farovon jamiyatni yaratish jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, u faqat huquqiy kafolatlar bilan cheklanmaydi. Bu jarayon siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy institutlar bilan uyg'unlashgan holda amalga oshadi. Masalan, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlovchi qonunchilik, tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratilgan normativ-huquqiy mexanizmlar, shuningdek, ijtimoiy himoya dasturlari Konstitutsiya bilan belgilanadi va ular orqali jamiyatda erkin va farovon hayot barpo etiladi [8, 10].

Bundan tashqari, Konstitutsiya orqali erkin va farovon jamiyatni shakllantirishda fuqarolik jamiyatining o'rni katta. Nodavlat tashkilotlar, fuqarolar jamiyat institutlari, mustaqil ommaviy axborot vositalari va boshqa ijtimoiy mexanizmlar fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, davlat hokimiyati organlariga nazoratni amalga oshirish, shuningdek, siyosiy va ijtimoiy masalalarni muhokama qilish imkoniyatini yaratadi [5, 7]. Shu tarzda, Konstitutsiya va fuqarolik jamiyati o'rtasidagi uyg'unlik jamiyatda erkin va farovon hayotning poydevorini mustahkamlaydi.

Huquqshunos olimlar tomonidan ta'kidlangan yana bir muhim jihat — Konstitutsiya jamiyatda huquqiy ongni shakllantirishdagi roli. Konstitutsiya nafaqat huquqiy normativ-huquqiy me'yorlarni belgilaydi, balki fuqarolarni o'z huquqlari va erkinliklaridan samarali foydalanishga o'rgatadi. Bu jarayon esa jamiyatda huquqiy barqarorlikni mustahkamlash va farovonlikni oshirish uchun zarurdir [7, 9].

Shu bilan birga, Konstitutsiya va amaldagi qonunchilik o'rtasidagi uyg'unlik, davlat organlarining shaffofligi va fuqarolar ishtirokining samaradorligi jamiyatda erkin va farovon hayotning kafolati sifatida xizmat qiladi. Agar Konstitutsiya normalari to'liq ijro etilmasa, fuqarolarning huquqiy va ijtimoiy kafolatlari yetarli darajada ta'minlanmaydi, bu esa jamiyatdagi barqarorlik va farovonlikni xavf ostiga qo'yadi [6, 8, 10].

Shunday qilib, Konstitutsiya jamiyatda erkin va farovon hayotni ta'minlashning huquqiy, siyosiy va ijtimoiy mexanizmlarini birlashtiruvchi asosiy vosita sifatida qaraladi. U fuqarolarning asosiy huquq va erkinliklarini kafolatlaydi, siyosiy institutlar va hokimiyat organlari faoliyatini tartibga soladi, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi va farovon jamiyat barpo etish uchun huquqiy poydevor yaratadi [2, 3, 5, 7].

Konstitutsiyaga asoslangan huquqiy tizimning kuchi va jamiyatdagi erkinlik darajasi o'rtasidagi bog'liqlik ko'p hollarda ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy institutlarning barqaror ishlashiga bog'liq. Shu sababli, erkin va farovon jamiyatni yaratishda faqat Konstitutsiyaga ishonish kifoya qilmaydi; u fuqarolarning faol ishtiroki, siyosiy madaniyatning rivojlanishi va ijtimoiy institutlarning samarali ishlashini talab qiladi [4, 7, 10].

Natijada, Konstitutsiya orqali jamiyatda erkin va farovon hayotni yaratish jarayoni ko'p qirrali va kompleks xarakterga ega bo'lib, u huquqiy kafolatlar, fuqarolik madaniyati, siyosiy barqarorlik va ijtimoiy himoya mexanizmlarini o'z ichiga oladi. Shu tarzda, Konstitutsiya nafaqat huquqiy normalar majmuasi, balki jamiyatning erkin va farovon hayotini ta'minlovchi asosiy poydevor sifatida xizmat qiladi.

XULOSA

Tahlil va munozara natijalari shuni ko'rsatdiki, Konstitutsiya jamiyatda erkin va farovon hayotni kafolatlaydigan asosiy huquqiy hujjatdir. U fuqarolarning asosiy huquq va erkinliklarini himoya qiladi, ijtimoiy adolatni ta'minlaydi, siyosiy barqarorlikni mustahkamlaydi va fuqarolik jamiyatini rivojlantiradi. Shu bilan birga, Konstitutsiyaning kuchi uning amalda ijro etilishi va huquqiy madaniyatning rivojlanishiga bog'liq. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi esa davlat va jamiyatni erkin va farovon hayotga yo'naltirishda samarali vosita sifatida xizmat qilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent, 1992, 1-20-bet.
2. Sobirov M. Huquqiy davlat va Konstitutsiya. Toshkent: Huquq, 2010, 34-45-bet.
3. Karimov A. Siyosiy institutlar va huquqiy barqarorlik. Toshkent: Siyosat, 2015, 50-62-bet.
4. Xolmatov B. Konstitutsiya va davlat boshqaruvi. Toshkent: O'zbekiston, 2012, 15-30-bet.
5. Raxmonova N. Fuqarolik jamiyati va huquqiy asoslar. Toshkent: Jamiyat, 2018, 20-35-bet.
6. Tursunov F. Konstitutsiya normativ-huquqiy bazasi. Toshkent: Huquqiy ilm, 2017, 12-25-bet.
7. Akramov S. Huquqiy madaniyat va jamiyat barqarorligi. Toshkent: Madaniyat, 2019, 40-55-bet.
8. Mirzaev J. Erkin va farovon jamiyatning huquqiy kafolatlari. Toshkent: Ijtimoiy ilm, 2020, 18-30-bet.
9. Islomov K. Konstitutsiya va inson huquqlari himoyasi. Toshkent: Huquqshunoslik, 2016, 22-38-bet.
10. Yusupova D. Jamiyatda Konstitutsiyaning roli. Toshkent: Ilmiy nashr, 2021, 10-25-bet.